

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет психології
Кафедра педагогічної та вікової психології

СИЛАБУС
вибіркового освітнього компонента
ПСИХОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ,
БУЛІНГУ ТА МОБІНГУ

підготовки бакалавра
спеціальність 053 Психологія
освітньо-професійної програми Психологія
Форма навчання : денна

Луцьк – 2022

Силабус вибіркового освітнього компонента «Психологія професійного вигорання, булінгу та мобінгу» підготовки бакалавра, галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності Психологія, за освітньо-професійною програмою Психологія.

Розробник: Кордунова Н. О., кандидат психологічних наук, доцент.

Гарант ОПП «Бакалавр психології»

Вірна Ж.П.

Силабус вибіркового освітнього компонента затверджено на засіданні кафедри педагогічної та вікової психології

протокол № 1 від 29 серпня 2022 р.

Завідувач кафедри:

Гошовський Я. О.

1. ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

(денна форма навчання)

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика освітнього компонента за навчальним планом 2019 року
денна форма навчання	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки Спеціальність 053 Психологія Освітньо-професійної програми Психологія Освітній ступінь Бакалавр	Вибіркова
Кількість годин / кредитів 150 / 5		Рік навчання 4- ий
		Семестр 8-ий
ІНДЗ : немає		Лекції 14 год.
		Практичні (семінарські) 14 год.
		Лабораторні 12 год.
		Індивідуальні 0 год.
Самостійна робота 102 год.		
Консультації 8 год.		
Форма контролю: екзамен		

II. Інформація про викладача

Кордунова Наталія Олександрівна

Науковий ступінь – кандидат психологічних наук

Вчене звання – доцент

Посада – доцент кафедри педагогічної та вікової психології

Контактна інформація:

Адреса: м. Луцьк, вул. Банкова, 9 каб. 201

Телефон +380506788227;

e-mail: Kordunova.Natalija@vnu.edu.ua, Natalia300619701@gmail.com

<https://vnu.edu.ua/uk/structure/kordunova-nataliya-oleksandrivna>

III. Опис освітнього компонента

1. АНОТАЦІЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Викладання освітнього компонента «Психологія професійного вигорання, булінгу та мобінгу» сприяє становленню всебічно розвинутої особистості як суб'єкта успішної професійної, освітньої та науково-дослідницької діяльності; формування професійних компетенцій здобувачів освіти в області збереження психічного здоров'я, профілактики професійного вигорання як стану, який характеризується поступовою втратою суб'єктом життєвого тону під впливом пролонгованого стресу у професійній діяльності, що виявляється у симптомах хронічної втоми, загальному виснаженні, деперсоналізації, редукції професійних досягнень; ознайомлення зі специфікою та особливостями професійного вигорання педагогічних працівників, психолого-педагогічними технологіями його діагностики, профілактики та корекції.

Ознайомити з проблемами булінгу та мобінгу, його видами та проявами. Опрацювання навичок надання термінової психологічної допомоги та саморегуляції психоемоційних станів.

Пререквізити: Вивчення ОК потребують базових знань з ОК загального та професійного циклів підготовки попередніх років навчання, а саме «Загальна психологія», «Вікова та педагогічна психологія», «Спеціальна психологія», «Психодіагностика».

Постреквізити: глибокі знання та розуміння засад правової, фінансової, медичної, реабілітаційної, соціально-побутової, психолого-педагогічної підтримки осіб.

2. Мета та завдання освітнього компонента:

Метою ОК є підготовка здобувачів освіти до практичної роботи з особистостями, що зазнали професійного вигорання, булінгу, мобінгу.

Завдання вивчення освітнього компонента:

Основні завдання полягають:

- у формуванні вмінь планувати та здійснювати здобувачами освіти широкого спектру проблем, які сприяють виникненню напружених, критичних, конфліктних ситуацій, надання психологічної підтримки та допомоги особам, які зазнали булінгу та мобінгу;
- ознайомити з понятійним апаратом, етапами становлення концепції професійного вигорання та сучасними дослідженнями у цій галузі, основними підходами до вивчення професійного вигорання у діяльності педагога;
- вивчити причини виникнення професійного вигорання, його вплив на поведінку, професійну діяльність, психічне здоров'я фахівця;
- з'ясувати конкретні форми та симптомокомплекси прояву основних видів станів зниженої працездатності, стресу, професійного вигорання у фахівців освіти;
- оволодіти методами діагностики, профілактики та корекції професійного вигорання, які спрямовані на оптимізацію функціональних станів, зокрема професійного вигорання.

3. Результати навчання (Компетентності)

У процесі вивчення ОК здобувачі освіти повинні набути таких компетенцій:

Загальних:

ЗК1.Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК2.Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК3.Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК4.Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК5.Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК6.Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК7.Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК8.Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК9. Здатність працювати в команді.

ЗК10.Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та

необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Фахових:

ФК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.

ФК2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

ФК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

ФК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

ФК5. Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій.

ФК6. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження.

ФК7. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

ФК9. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну відповідно до запиту.

ФК10. Здатність дотримуватися норм професійної етики.

ФК11. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

Програмні результати навчання:

ПР1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.

ПР2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.

ПР3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т. ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.

ПР4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.

ПР5. Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проективні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги.

ПР6. Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження.

ПР7. Рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки.

ПР8. Презентувати результати власних досліджень усно/письмово для фахівців і нефхівців.

ПР9. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання.

ПР10. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.

ПР11. Скласти та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій.

ПР12. Скласти та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника.

ПР13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.

ПР14. Ефективно виконувати різні ролі у команді у процесі вирішення фахових завдань, у тому числі демонструвати лідерські якості.

ПР15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

ПР16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.

ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

ПР18. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії.

4. СТРУКТУРА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

(денна форма навчання)

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Прак т	Лаб.	Конс.	Сам. роб.	Форма контро лю / Бали
1	2	3	4	5	6	7	8
Змістовий модуль. Загальна характеристика професійного вигорання та суміжних з ним понять, булінгу та мобінгу							

Тема 1. Професійне вигорання як психологічна проблема. Поняття професійного вигорання. Історія становлення концепції вигорання. Періоди формування поняття вигорання. Симптоми професійного вигорання. Детермінанти професійного вигорання. Підходи до тлумачення вигорання. Моделі вигорання. Фази вигорання. Екзистенційні аспекти вигорання.	34	4	4	2	2	22	86 О; Р; ДС
Тема 2. Психологічна проблема булінгу та мобінгу в освітньому середовищі.	28	2	2	2	2	20	86 О; ДС; Р
Тема 3. Професійний стрес як причина професійного вигорання. Поняття стресу. Види стресів. Механізм розвитку стресу. Професійний стрес. Ознаки професійного стресу. Симптоми та чинники професійного стресу.	28	2	2	2	2	20	86 О; Т; РМГ
Тема 4. Шляхи профілактики та боротьби з професійним стресом. Методологічні питання дослідження професійного стресу.	32	4	4	3	1	20	86 О; Т; ТР
Тема 5. Психогієна, психопрофілактика, корекція булінгу та мобінгу.	28	2	2	3	1	20	86 О; РЗ /К
Разом за модулем	150	14	14	12	8	102	40
Модульна контрольна робота №1							30
Модульна контрольна робота №2							30
Всього годин / Балів	150	14	14	12	8	102	100

Форма контролю*: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач/кейсів, О – опитування, ІНДЗ/ІРС – індивідуальне завдання/індивідуальна робота студента, РМГ – робота в малих групах, МКР/КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, Р – реферат, а також аналітична записка, аналітичне есе, аналіз твору тощо.

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ (денна форма навчання)

№ з.п.	Тема	Кількість годин
1	Функціональні стани та їх вплив на професійну діяльність. Працевдатність	12

	і функціональні стани у професійній діяльності фахівців. Рівні працездатності. Функціональні стани у професійній діяльності. Види функціональних станів і їх динаміка. Гострі та хронічні стани. Особливі функціональні стани у діяльності педагога: передстартова готовність, стан вироблення, оптимальна працездатність, втома, «кінцевий порив», перевтома, психічне перенасичення, поглинення процесом праці, стрес. Виявити причини негативних рис характеру та запропонувати можливі варіанти для позбавлення від них.	
2	Втома як суб'єктивне переживання стану стомлення фахівця. Психогенна втома. Екстремальні стани у праці, адаптація та дезадаптація, посттравматичні стани, копінг-поведінка у роботі фахівця.	10
3	Професійні ризики та деформації у діяльності фахівців освіти. Чинники ризику в професійній діяльності педагога: стереотипи когнітивного, поведінкового й афективно-мотиваційного характеру; професійна втома, кризи професійного становлення, моногонія, професійні захворювання. Професійні деформації фахівців освіти. Основні детермінанти професійних деформацій педагогів. Види професійних деформацій педагогів. Особливості взаємозв'язку професійних деформацій та професійного вигорання у фахівців освіти.	10
4	Задоволеність роботою як античинник професійного вигорання. Історія дослідження явища. Підходи до розуміння терміна «задоволеність роботою» та «захоплення роботою». Основні чинники задоволеності працею. Задоволеність професійною діяльністю як психологічний критерій особистісно-професійного розвитку фахівця освіти. Методики дослідження задоволеності роботою (професією).	10
5	Практичні методи подолання стресу та професійного вигорання у педагогічній діяльності. Стресостійкість як професійно значуща якість особистості педагога. Основні закони тайм-менеджменту та їх використання у педагогами.	10
6	Практичні методи подолання стресу та професійного вигорання у педагогічній діяльності. Стресостійкість як професійно значуща якість особистості педагога. Основні закони тайм-менеджменту та їх використання у педагогами. Прийоми візуалізації, активізуючі техніки, методи релаксації в подоланні стресу та професійного вигорання педагогів.	10
7	Розв'язати ситуаційні вправи на розлад рухово-вольового процесу або емоційного стану. Діагностувати емоційний стан особи (себе та інших), дати пораду, як керувати своїм емоційним станом.	10
8	Специфічні особливості вигорання педагогічних працівників. Стрес та професійне вигорання у педагогічній діяльності. Симптоми та чинники професійного вигорання педагогів. Групи ризику та їх характеристика.	10

	Моделі вигорання педагогів. Етапи формування вигорання у педагогічних працівників. Методи діагностики вигорання у педагогів.	
9	Психологічна корекція професійного вигорання у фахівців освіти. Проблема «зворотності» процесу вигорання. Особливості корекції професійного вигорання фахівців освіти. Програми психокорекції.	10
10	Відпрацювати навички діалогічної мови та формул мовного етикету.	10
	Всього	102

IV. Політика оцінювання

Уся політика оцінювання базується на врахуванні ПОЛОЖЕННЯ про поточне та підсумкове оцінювання знань студентів Волинського національного університету імені Лесі Українки https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2021-02/Polozhennia_potochne_pidsumkove_otsiniuvannia_znan.pdf та ПОЛОЖЕННЯ про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у Волинському національному університеті імені Лесі Українки https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2021-02/Polozhennia_%20vyznannia_rezultatuv_navchannia_formalnoi.pdf

Політика викладача щодо здобувача освіти:

Здобувач освіти зобов'язаний відвідувати практичні та лабораторні заняття протягом семестру. При підготовці до практичних занять ґрунтовно опрацювати теоретичний матеріал, першоджерела, додаткову літератури з теми, яку обрав. Повинен скласти глосарій понять і термінів з даного курсу. На лабораторні заняття здобувач освіти повинен підібрати психодіагностичні методики для проведення дослідження.

Політика щодо академічної доброчесності:

Здобувач освіти повинен дотримуватись академічної доброчесності:

- Самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного та підсумкового контролю результатів навчання.

- Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей.

- Дотримання принципів та положень Етичного кодексу психолога: (<http://nsj.gov.ua/files/1448287570%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.docx.pdf>);

- Кодексу академічної доброчесності у Волинському національному університеті імені Лесі Українки (https://ra.vnu.edu.ua/akademichna_dobrochesnist/kodeks_akademichnoi_dobrochesnosti/)

Політика щодо перескладання: усі заняття здобувачі освіти відвідують згідно розкладу навчального процесу, однак, якщо здобувач освіти має право на вільне відвідування, то може відпрацювати пропущені заняття під час індивідуальних консультацій або виконати письмово індивідуальні завдання (конспекти, реферати, презентації).

V. Підсумковий контроль

Поточний контроль проводиться у вигляді усного або письмового опитування. Здобувач освіти повинен отримати бали під час практичних занять, самостійної роботи, виконання лабораторних робіт (40 балів).

МКР (модульна контрольна робота) проводиться письмово, або у формі тестування. Модульний зріз передбачає 30 тестових завдань, які складаються з лекційного курсу, практичних занять і питань, які виносяться на самостійне опрацювання. Правильне розв'язання тестового завдання оцінюється в 1 бал. Таким чином, максимальна кількість балів, яку здобувач освіти може отримати за одну модульну контрольну роботу – 30 балів (загалом 60 балів за дві модульні контрольні роботи).

Якщо здобувач освіти хоче покращити результат або отримав недостатньо балів, то він складає екзамен, який оцінюється від 0 до 60 балів.

VI. Підсумковий контроль

На екзамен виносяться питання, які потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отриманні знання і застосовувати їх під час розв'язання практичних завдань. Екзамен проводиться в усній формі і включає три питання: 1 питання теоретичне передбачає ґрунтовний аналіз окресленої проблеми, 2 – питання прикладне передбачає використання теоретичних знань під час вирішення практичних задач, третє питання творче – вимагає креативного підходу у вирішення складної ситуації.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Професійні ризики та деформації у діяльності фахівців освіти.
2. Чинники ризику в професійній діяльності педагога: стереотипи когнітивного, поведінкового й афективно-мотиваційного характеру.
3. Професійна втома, моногонія, професійні захворювання.
4. Кризи професійного становлення.
5. Професійні деформації фахівців освіти.
6. Основні детермінанти професійних деформацій педагогів.
7. Види професійних деформацій педагогів.
8. Особливості взаємозв'язку професійних деформацій та професійного вигорання у фахівців освіти.
9. Функціональні стани та їх вплив на професійну діяльність фахівців освіти.
10. Працездатність і функціональні стани у професійній діяльності фахівців освіти.
11. Рівні працездатності педагогів.
12. Функціональні стани у професійній діяльності педагога.
13. Види функціональних станів і їх динаміка.
14. Гострі та хронічні стани у професійній діяльності педагога.
15. Особливі функціональні стани у діяльності педагога: передстартова готовність, стан вироблення, оптимальна працездатність, втома, «кінцевий порив», перевтома, психічне перенасичення, поглинення процесом праці, стрес.
16. Втома як суб'єктивне переживання стану стомлення педагога.

17. Психогенна втома у професійній діяльності педагога.
18. Екстремальні стани у діяльності педагога.
19. Адаптація та дезадаптація у діяльності педагога.
20. Посттравматичні стани педагога.
21. Копінг-поведінка у роботі фахівця освіти.
22. Стрес у професійній діяльності фахівця освіти.
23. Психічне та психологічне здоров'я педагога.
24. Ознаки психологічного здоров'я: дотримання принципу оптимуму, ефективна адаптація.
25. Стрес у роботі педагога. Рівні, параметри, ознаки стресу педагога.
26. Причини та чинники професійного стресу фахівця освіти.
27. Стресостійкість як аспект професійного здоров'я особистості педагога.
28. Механізми подолання стресу.
29. Специфічні особливості вигорання педагогічних працівників.
30. Стрес та професійне вигорання у педагогічній діяльності.
31. Симптоми та чинники професійного вигорання педагогів.
32. Групи ризику та їх характеристика.
33. Моделі вигорання педагогів.
34. Етапи формування вигорання у педагогічних працівників.
35. Методи діагностики вигорання у педагогів.
36. Профілактика професійного вигорання педагогічних працівників.
37. Особливості профілактики професійного вигорання.
38. Рівні та напрями профілактичної роботи.
39. Програми профілактики професійного вигорання фахівців освіти.
40. Задоволеність роботою як античинник професійного вигорання.
41. Підходи до розуміння терміна «задоволеність роботою» та «захоплення роботою».
42. Основні чинники задоволеності працею.
43. Задоволеність професійною діяльністю як психологічний критерій особистісно-професійного розвитку фахівця освіти.
44. Методики дослідження задоволеності роботою (професією).
45. Психологічна корекція професійного вигорання у фахівців освіти.
46. Особливості корекції професійного вигорання фахівців освіти. Програми психокорекції.
47. Практичні методи подолання стресу та професійного вигорання у педагогічній діяльності.
48. Стресостійкість як професійно значуща якість особистості педагога.
49. Основні закони тайм-менеджменту та їх використання педагогами.
50. Прийоми візуалізації, активізуючі техніки, методи релаксації в подоланні стресу та професійного вигорання педагогів.
51. Компетентність як психосоціальна якість вчителя.
52. Характеристика поняття «булінг».
53. Характеристика поняття «мобінг».
54. Прояви мобінгу в педагогічному колективі.
55. Форми мобінгу та їх характеристика.
56. Психологічна проблема булінгу в освітньому середовищі.

57. Психологічна проблема мобінгу в освітньому середовищі.
58. Проблема булінгу у підлітковому віці.
59. Булінг як поведінковий прояв людини.
60. Різновиди булінгу та їх характеристика.
61. Моделі міжособистісної взаємодії учнів, що можуть набувати деструктивного характеру.
62. Різновиди булінгу у сім'ї.
63. Протидія булінгу у сім'ї.
64. Поняття «насилля». Фізичне насилля. Психічне насилля,
65. Форми насилля (моральне пригнічення, вербальне знуцання).
66. Шкільне насилля: сутність, види, профілактика.
67. Прояви насилля в освітньому середовищі.
68. Насилля та жорстокість.
69. Поняття «насилля» і «ненасилля».
70. Проблема насилля у сім'ї.
71. Прояви індивідуального та групового насилля.
72. Емоційне насилля як залякування та маніпуляція.
73. Емоційне насилля як метод встановлення влади над людиною.
74. Форми емоційного насилля.
75. Емоційне насилля як вплив дорослих на дитину.
76. Особливості емоційного насилля у школярів.
77. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії.
78. Агресія як прояв різновиду булінгу.
79. Розкрити поняття «агресія» та «агресивність».
80. Особливості конфліктної поведінки у взаємодії підлітків.
81. Конфлікти в закладах освіти.
82. Особливості поняття «конфлікту» та «конфліктності».
83. Конфліктні форми поведінки в освітньому просторі.
84. Конфлікт в системі «вчитель-учень»
85. Конфлікт в системі «вчитель-вчитель».
86. Конфлікт в системі «учень-учень».
87. Компетентність педагога у конфлікті.
88. Психологічна характеристика жорстокої поведінки дітей у навчальних закладах.
89. Розкрити поняття «жорстокість» та «жорстока поведінка».
90. Попередження та подолання насилля у шкільному середовищі.

VII. Шкала оцінювання

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка	Оцінка за шкалою ECTS	
		оцінка	пояснення
90–100	Відмінно	A	відмінне виконання

82–89	Дуже добре	B	вище середнього рівня
75–81	Добре	C	загалом хороша робота
67–74	Задовільно	D	непогано
60–66	Достатньо	E	виконання відповідас мінімальним критеріям
1–59	Незадовільно	Fx	Необхідне перескладання

VIII. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

Основна:

1. Аутоагресивна поведінка підлітків : монографія. О. В. Погорілко, А.М. Скрипніков, Л.О. Герасименко, Р.І. Ісаков. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2017. 141 с.
2. Вербан Є. О. Життєва криза: поняття, концепції та прояви. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України* / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Вип. 10. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. С. 120–133.
3. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. /О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. 3-тє вид. Київ : Каравела, 2012. 344 с.
4. Гошовський Я. Вікова психологія і спецпрактикум з вікової психології»: методичні рекомендації до практичних занять. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2012. 88 с.
5. Гошовський Я. Ресоціалізація депривованої особистості : [монографія]. Дрогобич : Коло, 2008. 480 с.
6. Дзюба Т. М. Криза в сучасному вимірі життєвого шляху особистості. *Кризи життєвого простору особистості, сім'ї та соціальних інституцій: матеріали Всеукр. наук. – практ. конф. з міжнародн. участю*. Полтава, 15–17 лютого, 2013 р. Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2013. С. 51 – 60.
7. Дзюба Т. М. Психологія дорослості з основами геронтопсихології. Навчальний посібник / Т. М. Дзюба, О. Г. Коваленко; за ред. В. Ф. Моргуна. Київ : Видавничий дім «Слово», 2013. 264 с.
8. Довгань О. Специфіка кризи особистості в юнацькому віці. *Психологія і суспільство*. 2004. № 2. С. 144–150.
9. Зайцева З.Г. Школа і важковиховувані підлітки. Київ : Знання, 2001. 297 с.
10. Запобігання та протидія проявам насильства : діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник. Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. К. : ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.
11. Злобіна О. Г. Суспільна криза і життєві стратегії особистості. Київ : Стислос, 2001. 238 с.
12. Кордунова Н. О. Геронтопсихологія: матеріали для проведення психо-діагностичного дослідження з людьми похилого віку. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т

ім. Лесі Українки, 2013. 140 с.

13. Кордунова Н. О. Психологічний супровід в кризових ситуаціях та екстремальних умовах: методичні рекомендації до практичних та лабораторних занять. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2019. 60 с.

14. Кордунова Н. О. Психолого-педагогічний практикум. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2020. 88 с.

15. Кордунова Н. О., Ваколюк Д. Психологічні аспекти насилля особистості. *Особистість і суспільство*: методологія та практика сучасної психології: матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (15 травня 2022 р. / за заг. ред. Я. О. Гошовського, О. В. Журавльової, Т. І. Дучимінської, А. В. Кульчицької, А. Б. Мудрик, Т. В. Федотової. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2022. С. 31-33. (електронна адреса – <https://www.inforum.in.ua/docs/202205220805080.pdf>).

16. Луппо С. Є. Психологія екстремальних та кризових ситуацій: навч. посіб. Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ – друк», 2010. 96 с.

17. Максимова Н.Ю., Піскун В.М. Основи дитячої патопсихології. Київ : Перун, 1996. 464 с.

18. Мовчан М. М. Самотність як феномен буття особистості : [монографія]. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. 265 с.

19. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Київ : Кондор, 2011. 469 с.

20. Папуча М.В. Аномальна поведінка в ранній юності. Психологія ранньої юності: навч.-метод. посібник. Ніжин : Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2001. С. 85 – 124.

21. Поліщук В. Вікові кризи у психічному розвитку особистості. *Психологія*. Збірник наукових праць НПУ імені М. П. Драгоманова. Випуск 1 (8), 2000. С. 126 – 130.

22. Поліщук В. М. Криза 13 років : феноменологія, проблеми : [монографія]. Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. 187 с.

23. Поліщук В. М. Криза 7 років: феноменологія, проблеми. Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. 118 с.

24. Психологія екстримальності та психопрофілактика психічної травми й суїцидальних намірів: навч.-метод. посіб. /Л. І. Магдисюк, Р. П. Федоренко, А. П. Мельник, О. М. Хлівна, Т. І Дучимінська. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 236 с.

25. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.

26. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 176 с.

27. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О. Життєстійкість особистості: Соціальна необхідність та безпека. Київ : Марич, 2009. 76 с.

Додаткова:

1. Алпатова О.В. Вікова психологія : конспект лекцій. Київ. 2007. 147 с.

2. Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія : навч. посібник. Київ : Центр учб. літ., 2018. 111 с.

3. Горещька О. Геронтопсихологія : навч. посібник для студентів спеціальності 053 психологія. Харків : Видавництво Іванченка І.С. 2017. 210 с.

4. Кордунова Н. О., Ричко Ю. Вікові особливості самотності особистості. *Соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога із циклу: Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування та виклики сучасності*. Матеріали VIII науково-практичної інтернет-конференції (з міжнародною участю) (10-12 грудня 2021 р., м. Луцьк). Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2021. С. 101-106. (електронна адреса - <https://www.inforum.in.ua/conferences/26>).
5. Кордунова Н., Мудрак І., Дмитріюк Н. Особливості життестійкості та адаптивності студентів у кризових ситуаціях. *Психологічні перспективи*. Вип. 38. Луцьк, 2021. С. 96-109. (IndexCopernicus) (електронна адреса - <http://psychopropects.vnu.edu.ua>).
6. Мудрак І. А., Кордунова Н. О., Федчик Н. В. Психологічна діагностика та корекція схильності до девіантної поведінки дітей підліткового віку. *Соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога із циклу: Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування та виклики сучасності*. Матеріали VIII науково-практичної інтернет-конференції (з міжнародною участю) (10-12 грудня 2021 р., м. Луцьк). Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2021. С. 120-123. (електронна адреса - <https://www.inforum.in.ua/conferences/26>).
7. Педагогічна профілактика девіантної поведінки неповнолітніх : Орієнтовна програма для пед. навч. закл. України. МО України, Ін-т змісту і методів навч. Київ, 1996. 40 с.
8. Підласий І. П., Шарапова О. В. Корекція девіантної поведінки молодших школярів : експериментальні матеріали. Черкаси: ЧДГУ, 2002. 44 с.
9. Психологічний довідник учителя : в 4-х кн. Упоряд. В. Андрієвська; за заг. ред. С. Максименка. Київ : Главник, 2005. 112 с. Кн. 2.
10. Седих К.В., Моргун В.Ф. Делінквентний підліток. Навчальний посібник з психопрофілактики, діагностики та корекції протиправної поведінки підлітків для студентів психологічних, педагогічних, соціальних, юридичних спеціальностей та інтернів-психіатрів. 3-е вид., доп. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2019. 272 с.
11. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки : український і міжнародний досвід : монографія. О. Янкович, О. Кікінежді, І. Козубовська, В. Поліщук, Г. Радчук та ін. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. 300 с. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream>
12. Терлецька Л. Шкільна психодіагностика. Київ : Редакції загально-педагогічних газет, 2003. 120 с.
13. Ткачук А.О. Агресія як форма прояву девіантної поведінки. *Психолог. № 16, «Шкільний світ»*, 2010. С. 17 - 28.
14. Федоренко Р. П. Психологія суїциду: навчальний посібник. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2011. 260 с. (Посібники та підручники ВНУ ім. Лесі Українки). URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/6653/3/Suicide%20psychology.pdf>
15. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Харків : Прапор, 2004. 640 с.

Інформаційні ресурси:

1. Науковий вісник НАВС [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: (<http://www.naiu.kiev.ua/tlc/pages/biblio/visnik>).
2. www.elib.org.ua – цифрова бібліотека України
3. www.psylib.kiev.ua – психологічна бібліотека Київського фонду сприяння розвитку психологічної культури
4. www.ncsxo.org.ua – електронна енциклопедія психології
5. www.osvita.org.ua – освітній сайт
6. <http://chitalka.info> – студентська електронна бібліотека
7. <http://uk.wikipedia.org> – Вікіпедія: вільна електронна енциклопедія (українська)
8. www.lib.com.ua - електронна бібліотека
9. www.nbuv.gov.ua – Національна бібліотека України ім. Вернадського